

TUDOMÁNYOS ÉLETÜNK VIRÁGZÁSÁNAK FELTÉTELEIRŐL. *)

Tudományos életünk virágzásáról beszélni optimizmust, bizalmat jelent. Ez az optimizmus tudományos köreinkben az utóbbi években kétségtelenül meg van. A mai összejövetel, amely először gyűjtötte össze az összes magyar egyetemek és főiskolák professzorait, szintén a jövőre való további készülődés örvendetes jele. És optimizmusról beszélni különösen lehet ebben a városban, amely a hazafiáságában megedzett erdélyi magyarság kiűzött egyetemének új otthonát adott és így nemcsak annak biztosította új felvirágzását, hanem ezáltal maga is a nagy kultúrvárosok sorába emelkedett.

De — az optimizmus még nem virágzás. A természetben virágzásról nem akkor beszélünk, ha egy-egy virág nyílik, hanem akkor, amikor az egész növényzetet egy láthatatlan erő új életre kelti és valamennyit egy irányba hajtja. A szellemi élet virágzásáról is csak akkor szólhatunk, ha annak összes tényezői megfeszített munkában közös eszme, cél megvalósítására törekszenek. A kérdés tehát az, mi az az eszme, vagy cél, amelynek a magyar tudományos életet be kell töltenie, hogy annak virágzásáról beszélhessünk. A cél kettős: relatív és abszolút.

A tudományos kutatás nem egyes nemzetek privilégiuma, hanem abban minden nemzet egyaránt résztvesz. Valamennyi egy közös célon dolgozik, változó erővel és változó munkamegosztással. Ami nem változik azonban, az a kölcsönös összefüggése erő kifejtésüknek, aminek tudata már a háború előtt is számos kísérletre vezetett a tudományos kutatás nemzetközi szervezésének irányában. Nemzetközi tudományos uniók, kongresszusok és irodák jöttek létre, de csak szórványosan és ötletszerűen és ezek nagyrészt is megszűntette a háború. A háború után azonban e kapcsolatoknak újraélesztése újra megkezdődött, sőt azt a *Nemzetek Szövetsége* is egyik feladatává tűzte ki. Az általa felállított *Commission Internationale de Coopération Intellectuelle*, s az annak szerveként Párisban létesített *Institut International de Coopération Intellectuelle* e nemzetközi tudományos kapcsolatok szervezésébe azt a tervszerűséget és céltudatos-ságot akarja bevinni, ami a háború előtti mozgalmakból hiányzott. Céltkitűzésük, amit mindig hangoztatnak, hogy ne érintsék aktív szervezetek és intézmények munkáját, hanem kezdeményezzenek, támogassanak, hozzák összhangba egyesülések, intézmények és államok működését ott, ahol erre a közbelépésre szükség van, hézagpótlás, energiakimélés, vagy a szervezett munka területének kiterjesztése érdekében.

A Nemzetközi Értelmi Együttműködés Bizottságának és intéze-

*) Előadás a szegedi egyetem aulájában 1927. évi május hó 26-án.

tónek jelentőségéről és munkájáról megoszlanak a vélemények. Kifogásolják azt, hogy feladatát nem látja tisztán, munkája óvatos, csak azoknak a kérdéseknek tárgyalására szorítkozik, amelyek egyhangúlag elintézhetők, eddigi eredményei inkább csak statisztikák és jelentések közléséből állanak stb. Mégis mindig több nemzet csatlakozik munkájához és ami többet jelent, anyagi hozzájárulást vállal az Institut de Coopération Intellectuelle fenntartásának költségeihez. A vélemények megosztásának egyik oka az is, hogy az Institut de Coopération Intellectuelle Párisban állítottatott fel és ezáltal a francia hatalmi politika egyik eszközeinek látszik. Németország egyike azoknak az államoknak, amelyek ezzel a legkevésbé vannak megelégedve, mégis német részről hallottam azt a véleményt, hogy ha az Institut felállításának és székhelye kiválasztásának időpontjában Németország részt vett volna, a tanácskozásokban, az Institut talán nem került volna Párisba, amit az angolszászok és több kis nemzet is erősen ellenezett. Ebből következik a *jelentés politikájának* a helyessége. Kulturájára tartó nemzet ma nem hiányozhatik ebből a nemzetközi együttműködésből anélkül, hogy ebből ránézve hátrányok ne származnának.

Az Értelmi Együttműködés Bizottságának és főleg intézetének módszere az, hogy részben maga, részben szakértők bevonásával alakított albizottságai útján, melyeknek száma egyre növekszik, a legkülönfélébb kérdésekre vonatkozólag adatokat gyűjt és összefoglaló jelentéseket dolgoz fel, amelyben objektíve az illető ország által szolgáltatott adatok felhasználásával világítja meg a kitűzött kérdés állását. Ha tehát a jelentésnél tovább az ügy nem jut is el, s ez legkedvezőtlenebb eset, akkor is *ez a munka jelenti a tudományos munka nemzetközi nyilvánosságának megszervezését*, ami eddig ilyen mértékben hiányzott. Ez az egyik adottság, amellyel számolnunk kell, hogy a magyar tudományos munkásságot is állandóan figyelik s ha nem hallanak rólunk, az is feltűnik s ezért tudományos munkásságunknak mindig arra kell törekednie, hogy ennek a nemzetközi nyilvánosságnak fényében kedvező színben tűnjék fel.

A másik, az abszolút cél: a kultúra előbbrevitele. Ez az, aminek megvalósítására az összes nemzetközi tudományos szervezkedések s az értelmi együttműködés nemzetközi szervezete is szolgál. Minden tudósnak és minden nemzetnek arra kell törekednie, hogy előbbre vigye a tudományt, hogy pluszt jelentsen működése az emberiség szempontjából, s hogy fordítva hiánya veszteség legyen és hézagot hagyjon. Hogy ezt elérje, annak objektív mértéke *a tudományos teljesítmény*. Minden nemzet tudománypolitikájának tehát az kell, hogy a végső célja legyen, hogy ezeknek a haladást jelentő tudományos teljesítményeknek feltételeit minél jobban biztosítsa; a tudomány művelőinek pedig az, hogy ezeket a teljesítményeket minél nagyobb számban és jelentőségben tényleg szolgáltatassák. Ezeknek az eléréséhez van ma a tudomány művelőinek egy-

más kölcsönös támogatására szüksége, ez az, aminek érdekében a tudományos munka nemzetközi organizációjának szükségét is általánosan érzik.

Ez a nemzetközi tudományos együttműködés legegyszerűbb és legközvetlenebb formáját a középkorban, a XII. és XIII. században fejlesztette ki, amikor a közös nyelv használata nagyon megkönnyítette a tudomány egységének felismerését. Ezeknek a századoknak termése az univerzitás kialakítása is, amely szervezet a tudomány művelésének azóta is nélkülözhetetlen, elismert formája. A nemzetközi együttműködés később is, nevezetesen a renaissance alatt, igen szoros volt, különösen a tudomány művelőinek aránylag nagyszámú utazása és személyes érintkezése révén. Még a XVIII. században is, a kozmopolitizmusnak és az enciklopedikus műveltségű eszménynek korában. megvan ez a nemzetközi együttműködés ténye. A változás a XIX. században következett be, amikor a nemzeti államok kialakulása után azok kormányai a politikai és gazdasági érdekekből való versengés eszközeként a kulturát is felhasználták és ezáltal a nemzetközi tudományos munkásság egységét is szétépték. Ez a nemzetközi tudományos versengés ma is megvan. A német tudománypolitika egyik modern és nagyjelentőségű szervének, a *Notgemeinschaft der deutschen Wissenschaft* nagyérdemű elnökének, Schmidt-Ottnak a Notgemeinschaft első 5 évi működéséről írt összefoglaló jelentésében olvassuk például a fiziológiáról szóló részben — a hol a belső kiválasztást tárgyalja, és felemlíti, hogy Eugen Baumann (Freiburg), tehát német ember volt az, aki 30 év előtt a paizsmirigy jód-tartalmát felfedezte — a következőt: *Dadurch, also durch deutsche Initiative, ist eine exakt-wissenschaftliche Durchforschung hier überhaupt erst möglich geworden. Leider haben uns aber gerade hier die Amerikaner (Kendall 1916) und Engländer (Harrington 1926) geschlagen, sie haben die wirksame Substanz der Schilddrüse in reiner Form jetzt isoliert und damit das Ziel erreicht, um das sich Baumann und seine Schüler vergeblich bemüht haben. Es genügt eben für ein Land wie Deutschland nicht nur einige ganz wenige Lehr- und Forschungsstätten für physiologische Chemie zu besitzen. Das ganze übrige Ausland ist hier rascher und grosszügiger vorgegangen als wir.* Ez mutatja, hogy a tudomány előbbrevitele terén a nemzetek vetélkedése ma is fennáll, s ez a másik adottság, amit tudomásul vennünk és ahhoz alkalmazkodnunk kell. S ebben az összefüggésben értjük meg négy egyetemünk sokat vitatott problémáját. A nemzetközi verseny e téren adva van. Abból Magyarország ki nem maradhat, hacsak magát elgázoltatni nem akarja.

*

A közös cél tehát, amelynek felismerése és követése a magyar tudományosság felvirágzására fog vezetni, a tudománynak nemzetközi versenyben való előbbre vitele. Mik ennek a feltételei?

Jó koponyák, tehetségek és anyagi eszközök: könyvtárak, laboratóriumok, klinikák, kutató intézetek stb. Ez régi igazság, ami további bizonyításra nem szorul. A novum azonban, aminek felismerése még korántsem általános, az organizációnak, mint harmadik egyenrangú feltételnek fellépése az utolsó évtizedekben. Ma világszerte a tudományos nagyüzem kialakulásának korát éljük. A tudományos munka annyira differenciálódott, hogy a különféle tudományágak művelői a szomszédos tudományterületekkel való szoros együttműködés nélkül haladni nem tudnak. A technikai haladás a kísérletezési művészet terén a műszerbeli és anyagbeli segédeszközök tekintetében korábban nem ismert pénzbeli követelményekkel lép fel. A tudományos irodalom olyan méreteket ölt, hogy annak áttekintése a szakembereknek a bibliográfiák kellő szervezése nélkül nem lehetséges. S végül a különféle szakmák művelésének szukreszcenciáját is tervszerűen kell biztosítani, hogy egyeseknek hiánya a többiek megbénulását ne okozza és hogy a tudomány minden terén állandóan rendelkezésre álljanak nemzetközi mérték szerint is elsőrendűen képzett szakemberek. Mindez csak szervezés által érhető el, mert az egyes szakemberek saját tudományos munkájukkal lévén elfoglalva, a különféle tudományok közti összefüggések ápolására és a tudományos munka lehetőségének biztosítására magukat hivatottnak nem érezhetik. Csak kivételesen s részterületeken érdeklődnek, pedig ez a munka a véletlenre nem bízható. Ez a szervező munka volt és marad mindig a kormánynak speciális feladata, a kormányzás különös területe. A kérdés tehát az, hogy e tekintetben mi a helyzet?

Az állami közigazgatás terén általában bizonyos krízis van a következő okból:

A közigazgatással való elméleti foglalkozás a közigazgatástan és a közigazgatási jog műveléséből áll. A közigazgatási jog az utolsó félszázad alatt nemcsak nálunk, hanem a külföldön is beható művelés tárgya, s e téren a német és a francia közigazgatási jog szolgált útmutatóul. A közigazgatástan művelése azonban Stein Lőrinc óta, aki a múlt század hatvanas éveiben adta ki korszakalkotó nagy munkáját, meglehetősen ellankadt. S ez azért baj, mert az állam tulajdonképpen ennek az utolsó 50 évnek a folyamán lett technikai értelemben nagyüzemmé. A közigazgatás ez alatt rendkívül sokat fejlődött és nagyon kiterjedt. A változott méretek, az új feladatok, a közigazgatás gyakorlati embereit arra kényszerítették, hogy valamilyen módon cselekedjenek. De e téren nem nyervén támogatást a tudomány által, eljárásuk merő empiria maradt. Az empiria azonban mindig nagy fogyatékoságokban szenved, amelyek közt az ingadozás, a sokféleség és a lendület hiánya a legkárosabbak közé tartozik. Az ipar és általában a gazdasági élet a méretek megnövekedésének, a nagyüzem ki-fejlesztésének hasonló problémáival került szembe, az empiria tökéletlenségeire azonban anyagilag ráfizetett, amit az eredménymérleg

nyomban ki is mutatott, s ez vezetett az üzemtan tudományos megalapítására, ami által a kapitalizmus megkapta az elméleti támaszt a gyakorlat új problémáinak megoldására. Az állami közigazgatásban a közigazgatásban e megoldásokkal jórészt még mindig adós.

A tudományos nagyüzem folyamatban lévő kialakulása szintén eddig világszerte megoldatlan feladatokat vetett fel, amelyeknek megoldását a nemzetközi Értelmi Együttműködés Bizottsága is hivatva lesz előmozdítani. A probléma a fent érintett nagy és sokoldalú szervezési szükségleteknek akként való kielégítése, hogy az a tudományos munka intenzitását szellemi erők és anyagi eszközök tekintetében egyaránt minél inkább előmozdítsa.

A jelenlegi magyar közoktatásügyi miniszter, akinek tudományos életünk mai általánosan elismert lendülete annyit köszönhet, e téren is úttörő lépést tett, amelynek elméleti indokait is részletesen kifejtette. Ezáltal tanúságot tett arról, hogy vállalja a minisztériumra háruló azt a feladatot, hogy a tudományos élet szervezését is a háladás által kívánt újabb igényeknek megfelelően megoldja, megoldja akkor is, ha ebben a külföld és az elmélet támaszt nem nyújt is, ezáltal maga vivén elő az elméletet és példát szolgáltatva a külföldnek.

Ez a lépés az Országos Magyar Gyűjteményegyetem megalakítása volt, amelynek szellemében készült az Országos Ösztöndíjtanács és az Országos Természettudományi Tanács törvényjavaslata, amelyek közül az előbbi már a felsőház előtt van és az utóbbi is legközelebb újból be fog alkotmányos tárgyalás végett nyújtatni. Mindhárom tanács összeállításának alap gondolata az, hogy abban a tudományos élet számos kiváló tagja, egyetemi tanárok, az országos közgyűjtemények vezető tisztviselői és más szakemberek a különféle tudományos intézeteket és tudományos célokat közösen érdeklő ügyek összefoglaló magasabb szempontok szerint való intézésére hatáskört kapjanak. Az országos közgyűjtemények — amelyek erőteljes fejlődésének feltételei azonosak — az országos gyűjteményegyetemi tanács vezetése alá kerülnek, amelyben maguk a közgyűjtemények vezető tisztviselői is a tudományágakat képviselő egyetemi tanárokkal együtt foglalnak helyet. Az Ösztöndíj-Tanács és a Természettudományi Tanács az egyetemeket és más tudományos főiskolákat s a Gyűjteményegyetemet is közösen érdeklő kérdéseknek — valamennyi tudományos intézmény és lehetőleg minden tudományszak képviselőjének részvételével alakított tanácsban — összefoglaló szempont szerint való intézését kívánja biztosítani s mindezeknek a tanácsoknak a hatásköre akként van a törvényjavaslatban megállapítva, hogy az érdemleges határozat a Tanács hatáskörébe tartozik s azzal szemben a miniszternek csak vétő joga van. Ez a legnagyobb hatáskör, amit például az Ösztöndíjtanácsnak a személyi kiválasztásban, vagy a Természettudományi Tanácsnak a kutatási célokra szolgáló összegek felosztása tekintetében a miniszter adhat. E hatáskörnek fontos ügyek-

ben való teljes átengedése abból a magasabb megfontolásból ered, hogy a szaktudományok szempontjai minél teljesebben érvényesülhessenek azok közt a korlátok között, amiket a nemzeti nagy célok biztosítása végett magának a tanácsok szervezetének megállapításával felállítani kellett. Ez tehát úttörő és messzenéző megoldás a tudományos élet organizációja terén, amely számolva a mai fejlettségéből származó nehezebb áttekinthetőséggel, mégis a tudományos kutatás minél nagyobb szabadságának az autonomia útján való biztosítására törekszik, úgy azonban, hogy a nemzeti tudománypolitikai és nemzetközi helyzethez mért mindenkori célkitűzések biztos megoldásához vezessen.

*

Ebben az összefüggésben nem látszik feleslegesnek, hogy megemlékezzem egy további organizációs gondolatról, az *egyetem feletti tanácsnak*, a *suprauniversitásnak* gondolatától, amelyet az ösztöndíjtanács törvényjavaslatának indokolásában Klebelsberg Kunó gróf vallas- és közoktatásügyi miniszter már felvetett és megvitatás tárgyává tett. E tervvel szemben, amelynek részletei még nem ismeretesek, mert a törvényjavaslatnak tervezete sem készült el, több aggodalom hangzik el, amely mind az egyetemek autonomiáját védi és annak érdekében tiltakozik mindenféle organizáció ellen, mondván, hogy az egyetemek lezárt egészek, amelyek semmiféle más szervezetnek részei nem akarnak lenni. Ezzel szemben utalnom kell az imént mondottakra. Az a tény, hogy Csonkamagyarország területén négy egyetem, egy műegyetem és más tudományos főiskola és tudományos intézet van, szintén egy adottság, amelyet tudomásul nem venni nem lehet. Az egyetemek már pusztán létezésükkel érintik a többit és vannak ügyek nagyszámban, amelyeket a miniszternek valamennyire vonatkozó hatállyal nem az egyes egyetemeknek szempontjai, hanem az összefoglaló országos szempontok szerint kell intéznie. Ilyenek az ösztöndíjügyek is, ha azt akarjuk, hogy azokat mindig a legtehetősebb emberek kapják, akik pedig nincsenek között. Vagy a Természettudományi Tanács javadalmának a különböző természettudományi célokra való felhasználása és így tovább. Ha ezekre nézve a miniszter meghallgatja is valamennyi egyetemet, azoknak szétágazó javaslatait egységbe foglalni elkerülhetetlenül szükséges, s e közben valamennyi egyetem javaslatát módosítani kénytelen, amely módosításban teljes szabadsága van, és igen messzesemenő módosítás is indokolható az országos összefoglaló szempont által. Ha most a miniszter azt teszi, mint tette Klebelsberg gróf, hogy ezt az összefoglalást, tehát az országos rezultáns megállapítását, akként akarja megkapni, hogy azt is az egyetemnek és a közgyűjtemények által választott képviselők, tehát magának a tudománynak képviselői, autonóm hatáskörben állapítsák meg, ezáltal a miniszter önmaga korlátozza eddigi szabadságát az egyetemek

javára. Az egyetemeknek beleszólást ad abba a kérdésbe, amit eddig nélkülük intézett el, sőt átengedi számos esetben az ügy eldöntését nekik, a maga számára csak a vétójogot tartván meg. Az Ösztöndíjtanács és a Természettudományi Tanács távolról sem meríti ki az összes egyetemet és tudományos intézeteket közösen érdeklő és összefoglaló szempontok szerint intézendő ügyeket. Ez a magyarázata annak a szükségérzetnek a miniszter részéről, hogy ezekben a kérdésekben az egyetemeknek és a különféle tudományos szakmák képviselőinek az egyetem felettinek nevezett tanács útján beleszólást adjon, és ezáltal biztosítsa intézkedésének nemcsak adminisztratív, hanem tudományos szakszerűségét is minden esetben. Tehát nem az autonomia veszélyeztetése van szóban, hanem csak a legújabb kor fejlődésének következtében felmerült szervezési problémáknak a nemzeti és tudományos érdekek minél tökéletesebb összeegyeztetésével való megoldása. Lehet, hogy ezek a szervezési megoldások újságuknál fogva a gyanakvókat még ebben a megvilágításban is aggasztják. Ezekkel szemben azonban arra hivatkozom, hogy a Gyűjteményegyetem törvénye már működik, az Ösztöndíjtanács törvénye is már hamarosan életbelép és így az ezekkel szerzendő tapasztalatok már rendelkezésre fognak állani, mire a további törvényjavaslatok készítésére kerül a sor. Így az az ellenvetés sem állhat meg, hogy az új gondolatok nem kellő óvatossággal és széles területeken egyszerre lépnek életbe.

Az organizáció volt és marad a tudományos munkamegosztásban a kormány feladata. A miniszter új gondolatait a tudományos élet fejlődésének megfigyeléséből és a tudomány nemzetközi összefüggéseinek merlegeléséből meríti. Aki az új megoldások és indokolásuk által meggyőzve nincs, az tartozik a fejlődés által felvetett szükségletek létezését kétségbevonni, vagy a javasolt megoldások káros voltát bizonyítani.

Az Ösztöndíjtanács törvényjavaslatának elfogadása és a Természettudományi Tanács törvényjavaslatának fogadtatása, valamint a külföldnek e megoldások iránt való érdeklődése egyaránt azt mutatják, hogy a miniszter érvei hatnak. Érthető, az életből vannak merítve, a megfontolt haladást és azt kívánják biztosítani, hogy a külfölddel tudományos téren lépést tartsunk. Ahhoz azonban, hogy tudományos életünk virágzását elérjük, az kell, hogy ezek az új keretek megteljenek élettel. Az ösztöndíjakkció révén nagy igényeknek megfelelő szukreszcenciát tudjunk biztosítani. A Természettudományi és a tervezett Szellemtudományi Tanács útján a tudomány előbbreviteléhez szükséges anyagi eszközöket minél jobban kihasználni tudjuk és egész tudományos életünkön uralkodják az összes nemzeti erőknek kifejtésére és egybefoglalására irányuló törekvés. Ha ez meglesz, ez erőt fog adni a minisztériumnak az alkotmányos tényezőkkel és az ország közvéleményével, valamint a külfölddel szemben is arra, hogy megteremtse és állandóan biztosítsa azokat a feltétele-

ket, amelyek lehetővé teszik, hogy a kulturnemzetek első sorában haladjunk.

Ebben a munkában tehát a tudományos élet és a vallás- és közoktatásügyi minisztérium teljesen egymásra vannak utalva. Ugyanannak a munkának különböző részeit végzik tervszerű munkamegosztás alapján. A lépéstartás mindkét fél közös feladata. Ez nagy követelményeket támaszt elsősorban a minisztériummal szemben. Ezt örömmel vesszük tudomásul és igyekezünk nekik megfelelni, de a minisztériumnak is meg vannak a követelményei a tudományos élettel szemben s ennek egyik legfontosabbika a bizalom. Ha a kölcsönös megbecsülés és a kölcsönös bizalom tölti el egymás iránt a két felet: a minisztériumot és a tudomány munkásait, akkor vállvetett munkájukkal rövidesen meg kell érniök tudományos életünk felvirágzását. Ez egyúttal az az út, amelyen kis nemzet újból nagyá lehet, ami mindannyiunk legfőbb óhaja.

(Budapest.)

Magyary Zoltán.
